

نظریازی

سنگ قبر سفید

تحلیل تابلویی از فرهاد مشیری

نازنین رحیمی

شاعر ومنتقد

تابلوی مشیری این بار نیز من را شگفت‌زده کرد. او تابلویی ندارد که وادارم نکند به نوشتن. تا به حال که این‌گونه بوده است. این بار تصویر اعداد سیاه بر روی زمینی سفید، از چه می‌گوید. در این تابلو، نقاش زبردست برای نشان دادن دنیای آدمی به سراغ اعداد رفته است. گویا دیگر خود آدم‌ها جواب‌گو نیستند. هرچند آدم‌هایش گاه کوزه و فقدان می‌شوند یا گاه آن قدر عروسک‌ها را بزرگ می‌کند که جای والد را می‌گیرند، اما این بار آدمش کاملا از صحنه خارج شده و فقط نشان شمارش آن مانده است. با طرح مقدمه‌ای کوتاه به این چسرا خواهیم پرداخت. اعداد خصوصیات مختلفی دارند و انسان‌ها می‌توانند در هر مقطعی از زندگی، تحت تأثیر یک یا چند تا از آنها قرار گیرند.

عددشناسی یا علم اعداد از علوم باطنی است و پایه علم حروف. این علم از دیرباز مورد استفاده بسیاری از رازداران و ستاره‌شناسان بوده که به مطالعه اعداد، ارتعاشات آنها، تأثیرات و خصوصیات آنها می‌پردازد و برای شناسایی بهترین زمان تغییرات، تصمیمات و حرکت‌های بزرگ در زندگی به کار می‌رفته است.

برای مثال به عدد پنج که بیشترین و کل‌درشت‌ترین عدد این تابلو است، می‌پردازیم:

عدد انسان، زیرا به صورت پنج‌ضلعی است با بازوان پاهایی که از میانه خارج شده‌اند. پنج‌ضلعی یعنی بی‌کراتگی وجود و نمادهای قدرت و کمال دایره را نیز شامل می‌شود. پنج عددی کرد است، زیرا در آخرین رقمش به وجود می‌آید؛ سپس نیروهایش را افزایش می‌دهد. ستاره پنج‌پر، همانند دایره، نماد کلیت. عدد مرکز و نقطه تلاقی آسمان و زمین است. ضمنا نشان دهنده چهار جهت اصلی به اضافه مرکز نیز هست، چون خالق اصلی چهار قوه کبیر است، به معنای ریاضیت نیز هست. پنج عدد وصلت الهی است، زیرا حاصل ترکیب عدد مؤنث و زوج «دو» و عدد فرد و مذکر «سه» است. عدد پنج نماد مراقبه، مذهب، وساطت و تغییرپذیری است و به استثنای شرق، به معنای حس است. گل‌های پنج‌پر وقتی که رنوس آن رو به پایین باشند، مثل پنج‌ضلعی نشانگر فردیت تام و تعلیم و وارد غیبی است و هنگامی که رنوس آن رو به بالا باشند، نماد سحر و جادوی سیاه است. ارقام پنج‌گانه نخستین دستگاه شمارش را شکل داده‌اند.

پنج ستون دین، حضرات خیمسه (یعنی تجلی و مظاهر حق در مقامات مختلف که عبارت‌اند از: ۱- حضرت غیب مطلق ۲- حضرت جبروتیه ۳- حضرت ملکوتیه ۴- حضرت شهادت ۵- حضرت جامعه)، اصول دین، اعمال پنج‌گانه، نمازهای پنج‌گانه.

در بودایی: قلب چهار جهت دارد و مرکز پنجمین جهت آن است که مظهر جهان‌شمولی به حساب می‌آید، نماد آن کوه مقدس است که چهار جزیره احاطه‌اش کرده‌اند.

-در پارسی: عددی است که در مراسم پارسی و منادیای بسیار برمعنی است و احتمالا با پنجه مقدس روزهای کیسه پیوند دارد.

در چینی: در چین پنج عنصر، پنج جو، پنج مرحله، پنج سیاره، پنج مقدس، پنج غله، پنج رنگ، پنج طعم، پنج زهر، پنج آفسون نیرومند و پنج فضیلت اصلی وجود دارد و تعداد مذاهب الهی و مثل سرمدی نیز پنج تا است.
- عبری: پنج یعنی قدرت و استحکام؛ عقل تندرو؛ در آیین قبایل پنج به معنی هراس است.

- فیثاغورسی: وصلت الهی، ازدواج آسمان و زمین، نور، مظهر آیولون است؛ زیرا آیزد نور است و پنج ویژگی دارد.

- کیمیاگری: گل و ستاره پنج‌پر نماد جوهر پنجم است.

- مسیحی: مظهر انسان پس از هبوط؛ پنج حس، پنج نقطه صلیب؛ پنج جرات‌محسب.

هندی: پنج جهان، پنج عنصر ظریف و پنج عنصر خشن و زمخت، رنگ‌های ابتدایی، حسی‌ها، پنج صورت شیوا و دو حلول پنج‌گانه ووشنو.

و بسیاری تعبیر دیگر. پس دیدیم که یک عدد می‌تواند چه دنیای عجیب و گسترده‌ای را بیان کند. اما اینکه هنرمند چرا از اعداد به جای اشی و آدم‌ها و حتی طبیعت برای تابلو و دنیای نقاشی خود استفاده کرده است؟

خوب اعداد از سوی دیگر فقط برای شمارش نیستند. حتی فقط نشان این نمادهای فرهنگی و مذهبی و اسطوره‌ای نیستند. اگرچه از ایام قدیم با نمادها در ارتباط تنگاتنگ بوده‌اند و تفسیر اعداد یکی از قدیمی‌ترین علوم در بررسی نمادها محسوب می‌شود. نمادها زبان مشترک انسان‌ها از دیرترین روزگار تا به امروز بوده‌اند. شاید کمتر کسی باشد که در طول روز با اعداد سروکار نداشته باشد. آیا تا به حال از خود سؤال کرده‌اید که این اعداد دارای چه نیرو و انرژی‌ای هستند؟ انرژی این اعداد از کجاست؟

به سراغ انسان می‌روم که چگونه از آغاز با عدد معرفی می‌شود. اینکه وقتی به دنیا می‌آییم، نواری را بر دور دست نوزاد می‌زند که فقط شماره دارد و با آن شناسایی و پدر و مادر او معلوم می‌شود. شناسنامه برای‌مان می‌گردد که شماره آن تا آخر زندگی ما، هویت ما می‌شود و هنگامی هم که فوت می‌کنیم، باز تبدیل به یک شماره می‌شویم و به دور دست‌مان نواری می‌زنند و در نهایت شماره قبر و… . بله، درست است. ما هرکدام عددی هستیم و با عددی شناسایی می‌شویم و با شماره می‌میریم.

اینجاست که به تابلوی نقاش نزدیک می‌شویم. سنگ قبری بزرگ به پهنای زندگی، سنگی سفید که همان همان اعداد سیاه نقاش آن را مخدوش کرده‌اند.

او باقی ماند، هیچ نیستیم.

حتی زخم‌های سنگ می‌بینم.

و اعداد ۳/۴/۷/۵/۱/… و تکرار تکرار آدمی…

سنگ قبری بزرگ که همان تابلوی نقاش است، ما با عدد زاده می‌شویم و با عدد می‌میریم.

اعداد سیاه بر سنگی سفید. اینجا می‌خواهم کمی از فریود کمک بگیرم. درون رؤیا هسته‌ای نفوذناپذیر وجود دارد که فراسوی تفسیر است (زیگموند فریود).

بله، در رؤیای مشیری نقاش هم، بخشی فراسوی تفسیر است و آن مرگ است. مرگ آدمی که فقط عددی سیاه است، جزئی از عددی که شماره قبر ماست.

چون نیست ز هرچه هست جز باد به دست/ چون هست به هرچه هست، نقصان و شکست

انگار که هرچه هست در عالم نیست/ پندار که هرچه نیست، در عالم هست خیام.

گفت‌وگو با نصرت الله مسلمیان به بهانه نمایش آثارش در گالری هور

نقاشی نقاش را شکست می‌دهد

نصرت‌الله مسلمیان، متولد ۲۷ آبان ۱۳۳۰ شهر سلماس است. او را هنرمند نوگرای معاصر معرفی می‌کنند، اما چون هنر و هنرمند قابلیت برجسب و طبقه‌بندی ندارد، بهتر است بگوییم مسلمیان نقاش است. آثار او در نمایشگاه‌های زیادی ازجمله برن، لندن، ژنو و سوزه مریدین نیویورک به نمایش گذاشته شده است. از افتخارات او بیزه اول بی‌بنال نقاشی یکن ۲۰۰۳ در سال ۱۳۸۲ و جایزه اول نمایشگاه نخستین دوسالانه بین‌المللی نقاشی جهان اسلام در سال ۱۳۷۹ است. مسلمیان عضو هیئت مؤسس و هیئت‌مدیره انجمن هنرمندان نقاش ایران هم بوده است.

فاروق مظلومی

هنرمند تأثیر دارد، اما انتقال مستقیم تجربه‌ها به نقاشی از طریق مغز منجر به تولید آثاری می‌شود که با عنوان مفهومی معروف هستند که از نظر من یک گزارش اجتماعی است که نقاش را تبدیل به یک گزارشگر هنری می‌کند، اما انتقال غیرمستقیم از طریق بدن است که ما با تأثیرات تجربه زندگی هنرمند مواجه می‌شویم، نه گزارش زندگی‌اش. در انتقال غیرمستقیم مخاطب با یک تجربه احساسی متفاوت و یگانه مواجه می‌شود که موجبات تغییر را هم مهیا می‌کند، درصورتی‌که در انتقال مستقیم ما تجربه‌های سابق را مجددا تجربه می‌کنیم.

نقش هنر و سیاست ایجاد شرایط تغییر است. سیاست برای رسیدن به قدرت دنبال تفاوت است، مثلا تغییر نمادها و نشانه‌ها و… اما در هنر تغییر و تفاوت برای اعتلا است. نوعی کشودگی به آینده، فراخواندن امر نو. البته منظوم تقلید صرف از مدرنیسم نیست.

❖ به خاطر همین فیلسوف فرانسوی آلن بدیو- ۱۹۳۷- هنر و سیاست را در کنار علم و عشق عرضه رخداد حقیقت می‌داند. پس اگر بپذیریم هنر زمینه مولد حقیقت است، باید به تفاوت‌های حقیقت با واقعیت تکیه کنیم که یکی از آنها تکینگی و فراغت از زمان و مکان است. برگردیم به فراخوان امر نو. تقلید از مدرنیسم در ایران کمی پیچیده است. به‌عنوان مثال میدعان مکتب سقاخانه ادعا داشتند که مدرنیسم را وارد سنت ایرانی کرده‌اند که به نظر من در این هجوم توانایی‌های زیبایی‌شناسانه خوشنویسی ایرانی نادیده گرفته شدد و خط ایرانی به خدمت نمایش‌های مدرنیستی درآمد.

بزرگ‌ترین مشکل نقاشان پیش از ما به‌ویژه سقاخانه‌ای‌ها، فقدان تجربه زیسته است. آنها به دلایل معرفتی و شرایط دوران و تاریخ و رابطه ما با جهان پیرامون فرصت نداشتند که تجربه زیسته را فرابخوانند و به امر واقع دسترسی نداشتند. به عبارتی به واقعیتی درونی که در سوزه شکل می‌گیرد و در فرم تجلی پیدا می‌کند، دسترسی نداشتند. این نسل نتوانستند به این امر واقع برسند، چون شرایط مهیا نبود

❖ بیشتر درگیر تئوری بودند؟

بیشتر درگیر رسیدن عجولانه به تجارب بین‌المللی خارج از ایران بودند. سیاست حاکم هم مشوق این امر بود، ولی نسل ما سعی کردند آگاهانه منتقد این موضوع باشند.

❖ در کارهای شما یک مدرنیته مستور است، مثلا پرسپکتیو کلاسیک را نداریم، اما به واسطه لایه‌ها و عنصری شبیهه کلاژ سسطوح با درجه‌های رنگی متنوع، کنار همدیگر به یک ژرفنمایی جدید می‌رسیم. مرز سطوح کاملا مشخص و تفکیک‌شده است. و تفکیک و جداسازی از بن‌مایه‌های مدرنیستی است. در نمایشگاه اخیرتان در گالری هور فرم‌ها به مرکز بوم هدایت شده بودند، درصورتی‌که در نمایشگاه متأخرتان در گالری ایران‌شهر فرم‌ها کل بوم را اشغال کرده بودند.

هر نقاش در نهایت به یک فرم دست پیدا می‌کند. این فرم زمینه همه چیز است. تاریخ، سیاست، عشق، رنج و… . فرم حاصل سرریز شدن زندگی نقاش است و چون پارادوکس از بنیان‌های اندیشه من است، همین مسائل انضمامی در کار من بیشتر می‌شود. هنرمند در ابتدا به یک اساس اولیه برای فرم می‌رسد و بعد با همان رانه‌های اجتماعی، سیاسی و فردی فرم را گسترش می‌دهد که ممکن است خودآگاه یا ناخودآگاه باشد. چون هنرمند نزدیک‌ترین ارتباط با این فرم را

دارد، می‌داند آن را چگونه گسترش دهد و این شاید بخش آخر و مهم‌تر کار هنرمند باشد و آن وقت است که می‌توانیم بگوییم چگونه با حفظ سبزشزه فرم تغییرات را اعمال کنیم. ❖ نکته دیگر در نمایشگاه اخیر شما در گالری هور برخلاف این روزها که رنگ‌های مات بیشتر استفاده روشنفکرنمایانه پیدا کرده است، خلوص رنگ‌ها بود.

من هرگز به ماهیت رنگ خیانت نمی‌کنم و اجازه می‌دهم رنگ با تمام توانش حضور پیدا کند. اکثر کارهای من شفاف و پراترزی هستند. البته این یک جنبه از رنگ است و جنبه دیگر وجه استعاری و تغزلی رنگ است. امکانی که رنگ در تداعی تغزل می‌دهد و این هم شاید به روحیه پارادوکسیکال من برمی‌گردد. من هرگز نمی‌توانم رنج و ترازدی را نبینم، مثل غربی‌ها هم فکر نمی‌کنم که وقتی به رنج و بیهودگی و بن‌بست‌های فلسفی فکر می‌کنم، حتما باید به یک تفکر نیهیلیستی منتج شود یا به زیبایی‌شناسی طبیعت پناه برم. در سنت و ادبیات ما هم این وجه غنایی بوده است. من با رنج آغاز می‌کنم، برای رسیدن به دیالکتیک رنج و تغزل به رنگ رجوع می‌کنم. به خاطر همین در ابتدا کارهای خیلی شاد و با طراوت هستند، ولی در ادامه به وجه دیگر ترازیک می‌رسیم.

❖ از این بحث خوشحالم، چون ساختارهای ناپیدا مثلا فضای مجازی، قصد یکسان‌سازی و مرتب‌کردن ذهن انسان‌ها را دارند، ولی اینکه شما با رنگ‌های شاد و با طراوت به ترازدی می‌رسید، یکی از قوانین یکسان‌سازی را که شخصیت‌پردازی و نمادپردازی مطلق برای رنگ‌هاست، به هم می‌ریزید و این در واقع پیروزی امر نقاشانه بر امور خارج از نقاشی است. حتی می‌توان گفت اگر کسی ذاتا و اصالتا نقاش باشد، روح نقاشانه‌اش اجازه نمی‌دهد بیراهه برود؛ یعنی نقاشی، نقاش را شکست می‌دهد.

بله، در حال دست‌کاری ذهن ما هستند. ما برای تولید فرم محدودیتی نداریم. به تعداد آدم‌ها و سوزه‌ها فرم وجود دارد. درواقع چیزی به نقاش راه‌های انتخاب را می‌دهد. هنر که مفهومی از آزادی و بی‌کراتکی است اما در ساحت ذهن و زبان خودمان، آزادانه این بی‌کراتکی را کران‌مند می‌کنیم؛ یعنی هر آدمی انتخاب‌های خاص خودش را دارد، پس برای هر نقاش، رنگ‌ها و فرم‌های ویژه خودش وجود دارد، اما گاهی نظام سیاسی و فضاهای ایدئولوژیک ممکن است جریانی به وجود بیاورد و درواقع در پی تولید یک فضای سلیقه با تقاضا را نداشته‌ام. مقتضیات فرم خودم را دنبال می‌کنم. قبل از تجاری‌به هر نقاش باید خودش را به آنها نزدیک کند، این است که در روزگار دست‌کاری مغزها و انواع ایدئولوژی‌ها، نقاش نباید قطب‌نمای خودش را گم کند. این‌های خودتان و جهان‌تان و فرمی که به آن دست پیدا می‌ کنید، قطب‌نمای شماست. به‌این‌ترتیب شما می‌توانید منزوی‌ترین آدم دنیا باشید و درعین‌حال درست‌ترین رفتار را داشته باشید. نیازی نیست که هنرمند خودش را درگیر فضاهای پروپاگاندا بکند، چون غرق می‌شود.

❖ شما به کادر مربع خیلی تأکید دارید. کلا آدم پارادوکسیکال هستید، چون مربع پسر از قطعیست است و کارهای‌تان غیرقطعی هستند. درواقع کادر را به مبارزه می‌طلبید؟

کلا این‌طور است. گفتم که یکی از مؤلفه‌های ذهنی من پارادوکس است. در هر زمینه‌ای که فکر می‌کنم، زمانی برای من قابل درک می‌شود که بتوانم نقطه مقابلش را کنارش بگذارم. یکی از ویژگی‌های تفکر مدرن فرار از قاب است. وقتی یک نقاشی با نقاط دید -گریز- متعدد شکل می‌گیرد، قصاب دکارتی پیش‌مدرن شکست می‌خورد. کادر از بین می‌رود. کادر را می‌شود به اشکال مختلف به چالش کشید.

❖ به نظر شما کارهای‌تان تمام می‌شوند یا ناتمام هستند؟

هیچ کاری تمام نمی‌شود، چون تضاد یا پارادوکس جزء ماهیت کار من است.

گالری

فرشید مثقالی در گالری اعتماد

نمایش آثار فرشید مثقالی از ۲۷ مهر تا ۲۲ آبان در گالری اعتماد در حال برگزاری است. این نمایشگاه هم‌زمان با کتابی اتفاق افتاده است که نشر نظر درباره آثار او منتشر کرد. فرشید مثقالی (متولد ۱۳۲۲) تصویرگر، طراح گرافیک، انیماتور، نقاش، عکاس و مجسمه‌ساز معاصر است که در دهه ۴۰ فعالیت حرفه‌ای خود را آغاز کرد و با مشهورترین اثر خود، تصویرسازی کتاب «ماهی سیاه کوچولو»، به شهرت جهانی رسید. الهام از عناصر و نقش‌مایه‌های هنر سنتی ایران و بازنگری آنها به زبانی ساده، آزاد و نوین از اصلی‌ترین ویژگی‌های آثار هنری مثقالی محسوب می‌شود. فرشید مثقالی متولد اصفهان و فارغ‌التحصیل رشته نقاشی از دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران است. او در دوران تحصیل زیر نظر استادانی همچون علی‌محمد حدیریان، جواد حمیدی و محمود جوادی‌پور هنر آموخت و از دوران دانشجویی به‌عنوان گرافیس‌ت و تصویرگر شروع به کار کرد. فرشید مثقالی همچنین به‌عنوان یکی از بنیان‌گذاران گالری تالار ایران (قدریز) شناخته می‌شود؛ این گالری در سال ۱۳۴۳ به همراهی افرادی همچون منصور قندریز، مرتضی ممیز، فرامرز پیلارم، مسعود عرشااهی و تعدادی دیگر از هنرمندان تأسیس شد.

نمایشگاه انفرادی بیژن نعمتی شریف

نمایش آثار بیژن نعمتی شریف در پروژه‌های ۰۰۹۸۲۱ از ۲۷ مهر تا هشتم آبان برگزار می‌شود. هلیا دارابی در توصیف آثار بیژن نعمتی شریف نوشته است: «رنگ‌های تند، اشکال ساده‌شده و نقش‌مایه‌های آشنای کودکی در مجسمه‌های بیژن نعمتی‌شریف نیروی التزام‌آوری تولید می‌کند که این آثار را متعلق به دنیای رنگارنگ کودکان، رؤیاهای شیرین یا عوالم انیمیشن بدانیم. اما نسبت‌دادن این آثار به دنیای کودکانه به نظر برداشتی سطحی و عجولانه می‌رسد؛ هم‌سنجینی چنین ابعاد اغراق‌آمیز و معصومانه کودکی دارد. خصلت وهم‌آلود و سوررئال این پیکرها، با تمام شادی و درخشندگی‌شان، غریب و تهویدکننده هم هست؛ باها و دیگر اعضای بریده در جای‌گیری‌های مختلف، عروسک‌های غول‌آسای قطعه‌قطعه‌شده، ابعاد اغراق‌آمیز و تضادهای شدید. در تجسم و اجرای این آثار و تبدیل آنها به مجسمه، نیرویی کاملا آگاهانه دنیای هنر را نشانه گرفته است. این پیکرها با قدرت و سماجت بسیار بر مجسمه‌بودن خود حتی نقاشی‌بودن خود و تعلق‌شان به عالم هنر پای می‌فشارند. با همه شباهت‌های ظاهری، آنها از جنس عروسک‌های نمایش، مجسمه پارک‌های کودکان یا اسباب‌بازی‌ها نیستند. شخصیت یگانه، بیگانه و دور از دسترسی دارند که فخیم‌شان می‌کند و با قدرت در طبقه هنر قرار‌شان می‌دهد. حفظ این جایگاه با این همه نزدیکی ظاهری به مظاهر شادی عامیانه آسان نیست. روی هم رفته، جذابیت کار نعمتی‌شریف امکان‌پذیرکردن امر مجسمه‌سازی است. تحصیلات آکادمیک او در این زمینه برایش محدودیت تکنیکی و اندیشگی ایجاد نکرده و مهجوری این شاخه او را نمی‌ترساند. او مجسمه‌سازی را دشوار و دور از دسترس نمی‌یابد، در بند جایگاه مجسمه‌هایش نیست و ساخته‌های غریبش، لچوجوانه جای خود را می‌یابد.»